

Grimassen (James Ensor)

Groep 7-8, Schilderen

Mooi woord: 'grimassen'. Maar het is niet eenvoudig uit te leggen. Misschien zou je het kunnen uitleggen als 'gekke bekken trekken'. Een masker is vaak een grimas, een gezicht met een bijzondere uitdrukking. We gebruiken ons gezicht om te communiceren. Maar wat doen grimassen of maskers? Ze verhullen ook de werkelijke menselijke aard of bedoelingen. De Belgische schilder James Ensor (1060-1934) gebruikte dat in zijn schilderijen als aanklacht. Zelf gaan we aan de slag met het schilderen van 'grimassen'.

Je hebt nodig

- gekleurd papier 120 grams ca. A3 formaat
- plakkaatverf (minstens 8 kleuren)
- lyonse kwast (ca. maat 8)
- palet van aluminiumfolie of pakpapier (ca. A4 formaat)
- tissue papier

Organisatie

- Witte verf is het belangrijkste materiaal tijdens deze les. Dat moet er dus in voldoende mate zijn.
- Het verstrekken van de verf op de paletten is een aandachtspunt. Voorstel: Een groepje leerlingen (aantal gelijk aan de kleuren) komt met de verfflacon langs de tafels en spuit er een kleine hoeveelheid verf op. (behalve wit dus). Als er later te kort blijkt van een kleur kan de leerling zelf aanvullen.
- Als je ze achteraf uitknipt kun je er een hele parade mee maken.

De uitdaging

Kun jij ... met plakkaatverf op een getinte ondergrond twee expressionistische grimassen schilderen met overdreven gelaatstrekken?

Laat maar zien .....

Betekenis

... dat je twee verschillende expressionistische grimassen kunt schilderen.

Vorm

... dat je kunt variëren met de verhoudingen in het gelaat.
... dat je vanuit een witte basis kleuren kunt mengen en symbolisch kunt toepassen.

Materie

... dat je ervaring opdoet met plakkaatverf op een gekleurde ondergrond.

Beschouwing

... dat je ziet dat een masker/grimas een vreemde overdreven gezichtsuitdrukking is.
... dat de verhoudingen in het gezicht daarin een rol kunnen spelen.
... dat je ziet dat je kleuren in het gelaat symbolisch en expressionistisch kunt toepassen.

Werkwijze

... dat je direct met penseel kunt tekenen en schilderen.
... dat je kunt mengen op palet en in je schilderwerk.
... dat je in een witte basislaag kleuren kunt doormengen.

Onderzoek

... dat je twee duidelijk verschillende gelaatstrekken kunt schilderen.
... dat je experimenteert met manieren van mengen.

laat maar
zien
lezen
leren

groep

7-8, Schilderen

tijdsduur

45 minuten

dimensie

2D, Schilderen

niveau

eenvoudig

materiaal/techniek

Schilderen, Plakkaatverf

beeldaspect

Kleur, Vorm, Verhouding, Schilderen

type

voorstelling

museum

Schilderen

kunstenaar

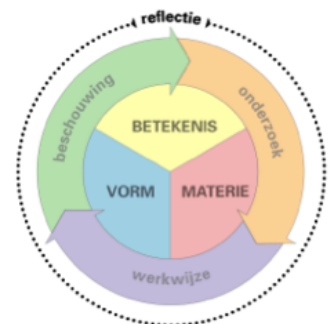
James Ensor

vakgebied

Geschiedenis, Schilderen

onderwerp

Grimassen, maskers, vermomming, persoonlijkheid, kunst, expressie, expressionisme
woordenschat
de grimas, de vermomming, hypocriet, gelaatstrekken

Les - procesfase handleiding

Introductie

- Vraag wie er wel eens van het woord 'grimassen' gehoord heeft en of iemand kan uitleggen wat het betekent.
- Laat Kijkvoorbeelden 1 zien: overdreven gelaatsuitdrukkingen oftewel 'grimassen'. Welke emoties zijn hier zoal te zien?
- Wij communiceren met ons gezicht/gelaat. Met onze uitdrukking laten we zien hoe we ons voelen en wat onze intenties zijn. Vaak doen we dat doelbewust, bijvoorbeeld om iets over te brengen. Maar ook om een relatie aan te gaan of juist te verstoren. Soms hebben mensen een uitdrukking op hun gezicht zonder het te weten. Anderen kunnen dan denken dat ze chagrijnig zijn of boos, terwijl het helemaal niet zo is.
- Een gelaatsuitdrukking kun je natuurlijk ook 'opzetten', bijvoorbeeld door schmink of een masker.
- Toon Kijkvoorbeelden 2: Hier zie je een deel van zijn verzameling. Wat valt je op aan de maskers? (Gelaatsuitdrukking, types, karakters)

Informatie

- De Belgische schilder James Ensor (1860-1949) groeide op in de kunstplaats Oostende. Zijn ouders hadden er een souvenirwinkel. Naast souvenirs waren ook maskers erg in trek, bijvoorbeeld voor het Carnaval of ander feesten. James verzamelde zelf ook bijzondere maskers.
- James was geen makkelijke jongen. Hij maakte dan ook heel bijzondere schilderijen. Meestal schilderde hij mensen, maar op een heel bijzondere manier. Zijn werk was niet zomaar 'mooi' en werd dan ook afgekeurd door de heersende kunstkringen. James werd lange tijd tegengewerkt en vernederd. Zijn verbittering daarover verborg hij niet. In zijn schilderijen ging hij de maskers gebruiken om de mensen die hem zo vernederden voor schut te zetten.
- Toon Kijkvoorbeelden 3: Kijk maar eens goed naar dit gezelschap. Wat kun je erover vertellen?
- Je ziet dat James Ensor niet probeert te schilderen alsof het een foto is. Hij gaat krachtiger om met zijn penselen en kleuren op het doek. Datzelfde zie je bij van Gogh in diezelfde tijd (late 19e eeuw). Zij zijn daarmee de voorlopers van het zogenoemde 'Expressionisme'. Het gaat niet meer om het zo precies mogelijk weergeven van de wereld zoals je die ziet. Nee, als schilder kun je nog meer 'uitdrukken' in je schilderijen. (uitdrukking=expressie) En dat was precies hun bedoeling.
- Hij ergerde zich aan al die groepen die hun macht uitoefenden in de maarschappij. Hij vond ze erg 'hypocriet' (leg uit: Hypocriet of schijnheilig geeft aan dat iemand zich anders voordoet dan hij of zij in werkelijkheid is. Hypocriet zijn is huichelachtig, vals of geveinsd gedrag vertonen. Hypocriet is afgeleid van het Griekse woord hupokrites. Dit woord betekent letterlijk acteur.)
- Toon kijkvoorbeelden 4 en 5: Laat de kinderen de koppen maar eens rustig vergelijken met elkaar. Wat valt er op? Welke gelaatsstreken hebben de gezichten/maskers? Waar zie je het duidelijkst dat het om een masker gaat? Kun je een vrolijke en een gemene gelaatsuitdrukking aanwijzen.
- Welke van de koppen vind je het boeiendst? Waardoor komt dat?
- Wat zegt de kleur van een gezicht? Welke uitdrukkingen met een kleur ken je? (groen en geel ergeren, schaamrood om de kaken etc.)
- In zijn grootste werken (zoals in Kijkvoorbeeld 6: Intocht van Christus in Brussel, letterlijk groot, namelijk 2,5 bij 4,5 meter) worden al die mensen met een 'vals gezicht' afgebeeld met masker.
- Kijk maar eens rustig naar zijn enorme schilderij: De intocht van Christus in Brussel. Kijk eens naar al die koppen, voorzien van maskers met 'grimassen'.
- Toon Kijkvoorbeelden 7: Je ziet hier hoe je een masker/grimas kunt opbouwen. Je ziet steeds hetzelfde gezicht met dezelfde ogen en mond. Alleen de plaats ervan in het gezicht geeft al een grote variatie aan uitdrukkingen. Hou dat goed in gedachten als je straks zelf 'grimassen' gaat schilderen.

Instructie

- Het is erg leuk om zelf grimassen te schilderen. Je kunt dan spelen met uitdrukkingen!
- Doe verf op je palet, een beetje van elke kleur, het meeste van wit en het minste van zwart.
- Neem je tekenvel in de breedte en zet twee grote vormen op met witte verf. Hier kun je ze al van elkaar laten verschillen: bijv. hoekig en rond.
- Bepaal de plaats van de ogen en mond. Geef ze een globale grote vorm, zodat je ze nog goed kunt veranderen.
- Vul de contouren dan helemaal in met een flinke laag witte verf.
- Dan kun in snel tempo kleuren gaan toevoegen. Zo kun je elk masker een basiskleur geven (bijv. blauw of geel).
- Als je echt van kleur verandert moet je de kwast even goed afvegen aan de tissue.
- Met de donkere kleuren kun je de dieper liggende delen accentueren (zijkant, oogkassen, zijden van de neus, invallende wangen)
- Omgekeerd kun je met lichte kleuren de uitstekende delen weer 'ophogen'.
- Dan is het leuk om lekker met de kleuren door te schilderen.
- Met zwart kun je een 'finishing touch' aanbrengen.

Uitvoering/begeleiden

- Het uitdelen van papier en verf hoeft niet veel tijd te kosten. Stuur aan op zoveel mogelijk

samenwerking.

- Hou dan tijdens het schetsen van de contouren en het inschilderen met wit het tempo hoog. Maak duidelijk dat de verf niet mag opdrogen!!! Dat lukt alleen als er geconcentreerd wordt gewerkt.
- Ook het inzetten van de basiskleuren kan in rap tempo. Alles is voorlopig en kan nog veranderen tijdens het schilderproces.
- Benadruk steeds weer dat er ruim met verf mag worden gewerkt.
- Gaandeweg kan nu de gelaatsuitdrukking worden bijgestuurd door de spleet van ogen en mond te veranderen.
- Ook kan door het gebruik van donkere lijnen in het gezicht de uitdrukking versterkt worden.
- Loop tussendoor ook de delen van het gezicht nog even bewust langs: voorhoofd, jukbeenderen, neusbrug, kin en oren steken uit. Die kun je dus wat lichter schilderen. Slapen, oogkassen, wallen, invallende wangen kunnen juist beter wat donkerder worden geschilderd.
- Laat tussendoor de Variaties 1 en 2 zien om houvast te geven bij het schilderen en kinderen uit te nodigen tot het experimenteren..
- De leerlingen die klaar zijn kunnen palet en tissue weggooien en de kwast uitspoelen.

Nabeschouwing - Toelichting

- Het nabeschouwen met de hele groep is lastig. Vorm daarom groepjes van 6 leerlingen voor een nabeschouwing van ca. 10 minuten.
- Leg de werkstukken naast en boven elkaar en ga er samen omheen staan. Stel de volgende vragen:
  - Welke koppen lijken op 'gewone gezichten'?
  - Welke wijken er het meest vanaf?
  - Waardoor komt dat?
  - Wat doen de kleuren met de uitdrukking (expressie)?
  - Kun je enkele karakters en uitdrukkingen uitleggen?

Nabeschouwing

- Welke koppen lijken op 'gewone gezichten'?
- Welke wijken er het meest vanaf?
- Waardoor komt dat?
- Wat doen de kleuren met de uitdrukking (expressie)?
- Kun je enkele karakters en uitdrukkingen uitleggen?

En verder...

Er wordt tijdens deze les niet met water gewerkt. De kwast wordt afgeveegd bij het veranderen van kleur. Het werken met een stevige verflaag wordt daarmee gestimuleerd.

Webadres